

۲۰۱۸/۰۲/۱۲

شیر محمد ساپی

مقدمه ای بر سیاست نیمه کاری

نقد یا تهمت زنی!

("دزدی های رحمان بابا از حافظ شیراز" از داکتر صبوراالله سیاسنگ)

قسمت دوم (۲):

فارسیهود میراث گرانبهای فرهنگی یهودیان ایران!

تلخیص و تنقیح: انجنیر: شیرسپی

شاهین، این نام تخلص شعری او بوده و نام واقعی او را ما نمی دانیم. این نکته در مورد عمرانی نیز صدق می کند.

دومین شاعر بزرگ یهودی ایران "عمرانی" نام دارد.

"عمرانی" شاعری که اندیشه های صوفی گرایانه داشت و از نظر حجم سروده ها و کیفیت اشعار خویش کمتر از شاهین نیست.

در سال ۱۴۷۴ عمرانی سرودن نخستین منظومه خود را آغاز کرد. او در شهر اصفهان زاده شد و در یکی از منظومه های خود می گوید "من در اصفهان زندگی می کردم و ناچار شدم به کاشان نقل مکان کنم.

عمرانی نخستین اثر خود را "فتح نامه" نام نهاده و در مقدمه آن توضیح می دهد که چرا این نام را برگزیده است. یادآوری می کنم که شاهین آمد و پنج صحیفه تورات را به نظم کشید. صحیفه بعدی در مجموعه کتاب مقدس یهود به "یوشع/یهوشع بن نون" مربوط می شود که در واقع سپهسالار ارتش حضرت موسی بود که ماموریت آزاد سازی سرزمین اسرائیل را به عهده گرفت.

منظومه دیگر عمرانی "حنوکا نامه" نام دارد که به جشن سنتی یهودی به همین نام مربوط می شود.

سومین اثر عمرانی "واجبات و ارکان سیزده گانه ایمان اسرائیل" است.

اثر چهارم عمرانی "انتخاب نخلستان" نام دارد و دربرگیرنده حدود ششصد بیت است و خواندن آن نشان می دهد که این شاعر یهودی زاده اصفهان بوده و از آن جا به کاشان رفته است.

پنجمین اثر عمرانی "ساقی نامه" نام دارد. "من تمامی این ساقی نامه را که از ابتدا تا انتها حدود دوصد بیت است، تدوین کرده و در جلد نخست کتاب "پادیاوند" که در سال ۱۹۹۶ در لوس آنجلس چاپ شده، منتشر ساخته ام" (۳).

۳ - تلخیص و تنقیح از کتاب: "یهود، ایران، اسرائیل" (پروفسور امنون نتصر، بخش دوم کتاب، زندگی یهودیان ایران و سهم فرهنگی و اجتماعی آنان. به عنوان مثال، آیا می دانستید که شهر اصفهان "نصف جهان" را یهودیان پایه گذاری کردند؟) کتاب "یهود، ایران، اسرائیل" که بر اساس گفت و گوهای رادیویی منشه امیر با پروفسور نتصر تنظیم گردیده، در لینک ذیل قابل دریافت است. <http://yahudiran.com/index.html>

ششمین اثر عمرانی "قصه هفت برادران" است که ارتباط دارد با کشته شدن هفت برادر در دوران تسلط آنتیوکوس یونانی بر سر زمین اسرائیل، که یکایک جان خود را از دست می دهند. این سروده نیز مرثیه ای است با حدود ششصد بیت شعر "مناجات نامه" اثر دیگری از عمرانی است.

"حکایت ده مقتول مقدس" یکی از آن ها "ربی عقیبا" از ارشدترین عالمان دین یهود بوده است. این سروده نیز جنبه مرثیه ای در سوگ این بزرگان دارد.

نهمین منظومه عمرانی با روایت قربانی کردن حضرت اسحق ارتباط دارد که در واقع آمیخته ای از نثر و نظم می باشد.

اثر دهم "گنج نامه" نام دارد و تفسیری از رساله "اندرز پدران" و یکی از رساله های دوران "میشنا" (یکی از دو کتاب مجموعه "تلمود") محسوب می شود. آن را در سال ۱۵۳۶ سروده و احتمالاً پس از آن سروده هائی ندارد.

در کتاب "منتخب اشعار" سروده های بسیاری از "گنج نامه" آورده شده است؛ به عبارت دقیق تر ۵۶۷ بیت از پنج هزار و اندی بیتی که در "گنج نامه" وجود دارد.

گنج نامه نه تنها یکی از بهترین آثار عمرانی است، بلکه یکی از بهترین منظومه هائی است که در تاریخ ادب یهود ایران به جای مانده است. او می سراید:

خواهی که جهان شود به کامت،	سلطان جهان بژود غلامت،
با خلق خدا به مهربانی	می کن به حساب، زندگانی
هرگز دل هیچ کس میازار	کآزرده شوی در آخر کار
بینی چو دو تن زهم پریشان،	هیزم نشوی میان ایشان
ای رفته پی خیال باطل،	سرگشته و بی خرد، به منزل
طبع تو پانگ و گرگ گشته،	نام تو، از آن بزرگ گشته

پیش از تو، زمانه بیش بوده است
 نام تو دگر میان مردم
 نام همه را قلم کشیده است
 نام تو چون گم شود سرانجام،
 مانند دیگران کند گم
 بیهوده مباش در پی نام
 در مرگ، ترا حیات باشد
 آن کن که ترا نجات باشد

اشعار منظومه "انتخاب نخلستان" واقعا دلنواز است و جای دارد که همگان از آن آگاه شوند:

جوانا، سر از پند پیران میبچ
 به عهد جوانی، به ترس از خدا
 چو فرمان دهند، سر ز فرمان میبچ
 شب و روز در فکر تدبیر باش
 که تا روز پیری نبینی بلا
 مشو غرّه بر حسن و عهد شباب،
 جوانی اگر می کنی، پیر باش
 که ناید به هر روز برجوی، آب
 ننگه کن به بستان به فصل بهار
 بین هر طرف، صد هزاران هزار
 گل و سنبل و لاله و نسترن
 درختان رعنا به صحن چمن
 همه نو جوانان و نوخاسته
 چمن را به رعنائی آراسته
 همه خُله های زمرد به بر
 ز پیری ببین، جملگی ناتوان
 ننگه کن به فصل خزان ای جوان،
 کفن کرده در بر، به جای حریر
 همه از شقاوت، برهنه چه سیر
 همه زار زار و اسیر و دوتا
 ز باد حوادث شده بی نوا
 که باشد خزانی پی هر بهار
 به دور جوانی غنیمت شمار
 دل راست داری و عهد درست،
 چو امروز هستی توانا و چُست
 که این قامت راست گردد دو تا
 به اندیش از آن روز، ای بی وفا

عمرانی در "ساقی نامه" خود می سراید:

دی مرا خواند پیر می خانه
 فصل نوروز و نو بهار آمد
 گفت کی نیک بخت فرزانه
 بلبلان در سماع نوروزی
 کار کن، هان وقت کار آمد
 چند باشی تو در غم روزی؟

باده صاف و هوا جان بخشاست
بخش تو، نقش یار خواهد بود
ببر از باده بخش، تا نقشاست
باش از بخش و نقش خود خشنود

نمونه ای از "فتح نامه" عمرانی :

چو اندر سرحد حشبون رسیدند
دو سلطان آموری را به یک بار
سر سیحون و عوج از تن بریدند
در آوردند از پا، وقت پیکار

استعمال کلمات عامیانه از عمرانی:

شب تاریک و راه دور و دشوار
خر لنگ و اسیر بار بسیار
به عقلِ خویشتن بی دل فرو ماند
غلط گفتم چو خر در گل فرو ماند

مصلحت اندیشی عمرانی :

برای مصلحت کردیم این کار
از این معنی نه ننگی هست نی عار
دروغی کو صلاح از وی بخیزد
به از آن راست کز وی خون بریزد

فرد دیگری که می توان او را از نظر مقام و ارزش سومین شاعر یهودی فارسی زبان دانست (و این ارزیابی من در کتاب "منتخب اشعار" است) و این "خواجه بخارانی" نیز گویا نخستین شاعر یهودی بخارانی است که سروده های او به دست ما رسیده است.

اثری که او نگاشته "دانیال نامه" نام دارد و طبیعی است که مرتبط با صحیفه دانیال در کتاب مقدس یهود می باشد. چهارمین شاعر "بابائی بن لطف" بابائی بن لطف که بیشتر می توان او را تاریخ نگار نامید و کمتر به او لقب شاعری داد، در کاشان چشم به دنیا گشود.

پنجمین شاعر یهودی که می خواهیم از او نام ببریم "الیسع بن شموئل" نامیده می شود که تخلص شعری او "راغب" بوده و در سمرقند می زیسته و تا آن جایی که بررسی شده، دو منظومه از او باقی مانده که یکی از آن ها "شاهزاده و صوفی" نام دارد و دیگری "حنوکا نامه" نامیده می شود.

داستان "شاهزاده و صوفی" را الیشع در ۳۵ بخش تنظیم کرده که تصور می‌کنم شمار کل ابیات آن به دو هزار می‌رسد که با نثر نیز آمیخته است.

به صوفی گفت شهزاده دگر بار که ای دانشور موزون اسرار
شدم مسموع گفتار چو قندت دلم خرم ز حرف دلپسندت

دگر گفتا وزیر نیک کردار به خسرو، کی شهنشاه جهاندار
نمی بینم در این خلق زمانه به یک تن از وفاداری نشانه
نباشد بر زبان خلق عالم به جز مکر و حیل بر نسل آدم

توجه کنید که این نثر مسجع است و قافیه دارد:

«پس صوفی زبان را چو سوسن باز کرد و سخن سنجی آغاز کرد و گفت: حکیمان در تعریف عقل کوشیده اند و چنین فرموده اند که عقل برای کلام آدمی، مثل جانی است به جسد. چنان که جان موجب حرکت جسم انسان است، همچنین عقل نیز موجب حسن و فضیلت کلام است. از این جهت کلام نادان همچون جسمی است بی جان».

ششمین شاعر "یوسف بن اسحاق" نام دارد که "قصه هفت برادران" را به نظم کشیده و از رویدادهای دوران آنتیوکوس فرمانروای یونانی سرزمین اسرائیل سخن می‌گوید که حاکمی جبار و خونخوار بود.

هفتمین شاعری که می‌خواهم از او اسم ببرم "بنیامین بن میثائل" نام دارد که "امینا" تخلص می‌کند. او متولد کاشان بوده و در همان شهر نیز زندگی می‌کرده و اشعارش را نیز در همان جا سروده، ولی گویا در دوره ای از کاشان به همدان می‌رود تا در آن جا سکونت کند.

نوعی طنز در سروده های " امینا" :

ای دل بیا بشنو ز من خواهی نمیری بی کفن
هرگز نبندی دل به زن
بشنو ز من، جان پدر باشد لبش گر نیشکر
هرگز نبندی دل به زن
گیسوش اگر عنبر بود حسنش ز مه بهتر بود

هرگز نبندی دل به زن گر خال دارد در جبین دور لبانش انگبین هرگز نبندی دل به زن

این شاعر در اوائل قرن هجدهم می زیست.

شاعر دیگری به نام "سیمانطوب ملمد" داریم که تخلص او "طوبیا" بود. او منظومه نسبتاً با حجمی با نام "حیات الروح" سروده که جنبه های عرفانی دارد^۳.

"در رساله ای که به زبان عبری انتشار داده ام، از حدود شصت شاعر نام برده ام. ولی پس از آن به شاعران دیگری نیز دسترسی یافتیم و آثار آن ها را پیدا کردیم که آن ها را به صورت یادداشت ثبت کرده اما هنوز به تنظیم آن ها نپرداخته ام. می توانم بگویم که تقریباً نود شاعر یهودی داشته ایم. امکان دارد که شاعران دیگری نیز وجود داشته اند که هنوز باید در آرشیوهای مختلف جستجو کنیم و دست نوشته های یکایک آنان را از زیر غبار بیرون کشیم و به تحقیق بپردازیم". (آمنون نتصر، از متن کتاب "یهود، ایران، اسرائیل")^۳.

آثار نویسندگان فارسیهود غالباً متأثر از دانشمندان و فلاسفه یهودی غیر ایرانی که مأخذ و منشأ تقلید بودند و عبارتند:

۱. "ابن میمون یا رامبام که بر آثار بسیاری از نویسندگان و شعرای فارسیهود اثر گذاشته است. تأثیر فلسفه ابن میمون را در ترجمه و تفسیر "واجبات و ارکان سیزدهگانه ایمان اسرائیل" از عمرانی (۱۵۰۸م) و تأثیر کتاب *دلالت الحائرين* او را بر کتاب های فلسفی *فرايض يهودا* نوشته یهودا بن الازار (۱۶۸۶م) و کتاب *عرفانی حیات الروح* نوشته سیمانطوب ملمد (م. ۱۸۲۱م) می توان یافت.

۲. سعدیا گائون (سیدبن یوسف الفیومی که در سال های ۸۸۲ یا ۸۹۲ تا ۹۴۲م در بغداد می زیست و یکی از فلاسفه یهودی و عالم کلامی است. او از اولین کسانی بود که بعد از فیلو، که حدوداً در سال های ۲۰ق م تا ۵۰م در اسکندریه می زیست، فلسفه را وارد یهودیت کرد. تأثیر سعدیا گائون بر نویسندگان فارسیهود در آثار فلسفی یهودا بن الازار و بسیاری دیگر از نویسندگان یهودی نمایان است.

۳. بحیا ابن پکودا از کبالیست های اسپانیا و نویسنده کتاب *فرايض القلوب* است که در اواخر قرن یازدهم میلادی می زیست. تأثیر او را بر کتاب *حیات الروح* سیمانطوب ملمد، متخلص به طوبیا، نویسنده کتاب خود تأیید کرده است.

۴. یهودا بن شموئیل بن عباس بن ایون یکی از یهودیان اسپانیایی شمال آفریقا بود که در قرن دوازدهم میلادی می زیست. منظومه تفسیری *قربانی اسحق*، نوشته بنیامین بن میثائل متخلص به امینا (۱۷۰۲م)، متأثر از اوست^۴.

۴ - میراث فرهنگی یهودیان ایران، ناهید پیرنظر.

Nahid Pirnazar, "An Introduction to the Cultural Heritage of Iranian Jews," *Iran Namag*, Volume 1, Number 1 (Summer ۲۰۱۶), ۸۳۹

اشعار فارسیهود از نظر سبک و نوع مفاهیم:

"اشعار فارسیهودی که اکثراً در سبک حماسی و داستان‌سرایی سروده شده‌اند، در قالب مثنوی‌اند.

داستان‌سرایی دوران عتیق، مانند موسی‌نامه و آفرینش‌نامه شاهین و فتح‌نامه عمرانی و وشوفطی‌نامه اهرن‌بن ماشیه.

پس از عهد عتیق و داستان‌های میدراشی، مانند قسمت‌هایی از *دانیال‌نامه* خواجه بخارایی و قسمت‌هایی از داستان شیرو و مهزاد در *اردشیر‌نامه* شاهین و *حنوکانامه* عمرانی.

سبک داستان‌سرایی مستند در بیان وقایع تاریخی از بابایی بن لطف کاشانی، در *کتاب اتوسیم*. ادامه این گزارش‌ها به دست نوه‌اش، بابایی بن فرهاد کاشانی، و ماشیح‌بن رفائل.

از دیگر فرم‌های شعر فارسیهود غزل و رباعی است که در اشعار غنایی دیده می‌شوند. از جمله می‌توان به غزل‌های عرفانی سیمانطوب ملمد، الیشای بن شموئیل (راغب)، *گلشن توحید* از شاهی. غزل‌های عاشقانه داستان "یوسف و زلیخا" شاهین در *آفرینش‌نامه*، "ساقی‌نامه" عمرانی، امینا و رباعی‌های یوسف‌بن اسحق یهودی اشاره کرد.

مخمس و ترجیع‌بند: نمونه‌هایی معدودی از این نوع اشعار در نظم فارسیهود دیده می‌شود. از آن جمله‌اند ترجیع‌بند طنز آمیز امینا یا مخمس عرفانی یوسف‌بن اسحق یهودی.

قطعه، مفردات و تکبیت‌ها: در اشعار فارسیهود تکبیت‌های بسیاری، از جمله می‌توان از مفردات شاهی؛ صاحب *گلشن توحیدی* یاد کرد.

بشنو این بلبل چه افغان می کند

قصه هجر گلستان می کند

سبک پند و اندرز *گنج‌نامه* عمرانی یا *اندرز پدران*، سیزده اصول ایمان اسرائیل، برگرفته از تدوین ابن‌میمون (رامبام)، سروده عمرانی و *مخزن‌البند* یهودا بن داوید^۴.

تفاوت تهمت زنی با نقد :

"طبیعت آن جامعه ی روشن فکری که استعداد هضم مطالب ندارد، به پخته خواری عادت کرده و بر آن گنجینه ی فرهنگی تکیه داشته، که داخل آن باد هوا بوده است، اینک که با دست تنگی و بی پیشینگی و مقوایی بودن بت های خیالی خود در تمام زمینه ها مواجه شده به عکس العمل های مختلف روی کرده است: یا خود را به کری زده و تظاهر می کند که چیزی نشنیده، یا به تمسخر مطلب، یعنی تمسخر خویش روی کرده و یا مشغول ایراد گیری است." به جای اصل شمردن اندیشه های گذشتگان ، خود به اندیشیدن بپردازند و آنچه را دیگران و همزمان آنها ، پایان پنداشته بودند، پایان نشمرند؛ و آنچه را که مدتها چون حقیقت های شک ناپذیر عرضه می شد، دوباره به پرسش بگذارند و به سنجش آنها بپردازند و به جای آنکه دانش آموزی را اصل بشمرند، به تحقیق رو کنند" ۵.

منابع فارسیهود به آسانی هویت یهودی زبان فارسی را اشکار و روشن میکند. مدافعان صحت و قدمت اشعار آن شاعر ساختگی (حافظ) ساقی نامه عمرانی را بخوانید و متوجه می شوید که تا چه اندازه همشکلی و مشابهت وجود دارد. (ادامه این بحث در قسمت چهارم)

□□ ادامه دارد □□

بخش های قبلی را با کلیک بر لینک های آتی مطالعه کرده می توانید:

بخش اول

http://www.arianafghanistan.com/UploadCenter/Saapi_sher_moh_naqd_yaa_tohmat.pdf

بخش دوم (۱)

http://www.arianafghanistan.com/UploadCenter/Saapi_sher_moh_naqd_yaa_tohmat_۲_۱.pdf

۵- مرحوم "ناصر پور پیرار" مورخ دیگر اندیش